

UZSHOROD

Irta: Kárpáti Tódor

HÉJ, hej Ungvár, hová lettél, szép híredből de kiestél, amióta Uzshorodnak átkereszteltek a 60-as évek Dobránszki-érájának emlékezetére. Nagy lettél, amióta nem láttalak 1918 óta, óriási paloták egész garmadájjával megnőttél, de persze csakis úgy, hogy a pótagód is 520%-ra megnövekedett. A kétfarkú oroszlán jóvoltából, amelynek csapkodását annyiszor érezted a hátadon. Persze, persze, a mindennapi kenyérhez kijárt az 50—100 koronás pokuta és egyéb bírság is, ezek pedig kiválóan alkalmas eszköznek bizonyultak város szépítésére...

Földrajzilag olyan vagy kicsiben, akár Budapest. A hegyek közül kibukkanó Ung vízének mind a két partjára emeltenek egykoron Árpádék, amikor itt nem volt még semmiféle Uzs és semmiféle horod, ami voltaképpen várost jelentene, s nem várat, amiképpen Nizsni-Novhorod sem vár, hanem Alsó-Újvárost teszen. Jobbparti részed még dombon van, messziről kimagaslik róla a görög-katolikus püspöki templom és az ősi Druget-vár, még messzibbre ordít onnan feléd a stilszerűen vörösre festett zsinagóga, de már a balpart egészen lapos, akár a pesti síkság. Itt kezdődik a búzatermő Nagyalföld, az északi részen túl már a kukorica országa emelkedik. Mindjárt ott, ahol az utcák végét embermagas, hevevényezett kőfal zárja el keresztbe: az új cseh határ.

Azt mondják, ez volt Ruszinszko fővárosa a cseh uralom alatt. Hát ez tisztára képtelenség. Mert ruszin fővároshoz ruszin lakosság is kellene, már pedig ez olyan ruszin város, mint amennyire hajózható folyam a sátoraljaújhelyi Ronyva-árok. A magyar uralom alatt mindössze annyi volt a ruszinok ittvoltának a jele, hogy a püspökük itt lakott, ide járt a gens fidelissima, a sok ügyes-bajos pap és kurátor Máramarosból, Beregből, egyébként a város jellege teljesen magyar volt.

Hogy csinálhattak ebből a csehek ruszin fővárost?

Úgy, hogy hoztattak belé mindenekelőtt 12.000 cseh tisztviselőt, mert az már úgy dukál, hogy a ruszin autonómiát csehek igazgassák, a ruszinok ehhez nem értenek. De meg aztán bennszülött ruszin is kevés találtatott a kuruc fészekben, hoztattak hát ruszinokat Galiciából és tősgyökeres muszkákat Oroszhonból. A zsíros hivatalokat maguknak tartották meg, a sok ideszalajtott

slájfernek és réztrombitásnak; a vendéglős-boltos stb. iparigazolványokat szintén «svédeknek» juttatták (ez volt a csehek neve az ungváriak titkos nyelvén), aztán ami kicsi konc még jutott, azt odaadták ezeknek a jövevény ruszinoknak, akik magukat ukránnak nevezték, hadd legyen a ruszin fővárosban mutatóba ruszin is. Rájuk bízták, hadd nevelődjék Ungvár Uzshoroddá. Mivel hogy a bennszülött ruszinok a neveléshez sem értenek. Ezek egyáltalán semmihez sem értenek, csak az adófizetéshez.

Hát ezek a külföldiek szépen megnevelték, nagyon szépen. Nemcsak Ungvárt, hanem az egész Kárpátalját. Mindenekelőtt két nagy pártra bontották a ruszin társadalmat: *ukránkodókra* és *oroszkodókra*. Egyik az eljövendő Nagy Ukrania apostolának vallotta magát, a másik meg Puskin nyelven igyekezett beszélni s a kisdud tartományt Moszkva részére biztosítani. A svédeknek persze volt eszük, hogy ezt a két pártot egymással a gyilkolásig összeveszítsék. Hozzásegítették, hogy a külön nyelvhez kidukáljon a külön nemzeti tanács, külön irodalmi társulat, külön napi- és hetilapok, különnyelvű színházi előadások. A csehek ál-borzalommal sápitották: íme, itt van egy nép, amelynek nincsen nyelve, nép, amely azt sem tudja, ki tehene-borja, ruszin nemzet, amely magyarul beszél a sok nyelvi zűrzavar miatt! Nosza, adjunk neki egy kis tudományt, egy kis politikai iskolázottságot, hiszen mi civilizátorok vagyunk!

S valóban adtak is: a gens fidelissima 17 politikai pártra bomlott, közben pedig 850 ruszin faluban 850 állami iskola nőtt ki a föld alól — cseh tanítá nyelvvel. A politikai iskolázatlanságnak igazán iskolapéldája!

Ilyen szétzüllesztett, adóval agyonsanyargatott népen uralkodni gyerekjáték volt. Játszi könnyűséggel emeltek Roszipál úrnak ötemeletes kormányzósági palotát, a rendőrségnek 420 szobás kisdud tanyát, a csetnikeknek ugyanilyent, a finácoknak még ugyanabbat, az adóhivatalnak meg az ugyanabbnak már a piramis-maximumát. A Galagónak nevezett addigi konyhakertes külvárost megrakták vagy 400 palotácskával, mert a slájfernek nem tudtak volna megélni hideg-meleg folyóvíz és márvány nélkül. Ezek köré odatelepedett egy rakás cseh kereskedő s a konyhakertes dülök helyén az Ung jobb partján kétkilométeres autószerda hosszában valami tízezer embert befogadó új, tiszta cseh város alakult, akkora, hogy kedvéért külön hidat kellett verni az Ungon, 156 méter hosszú, 17 méter szép betonalkotmányt.

Amit az ember ma Ungváron lát, az mind régi magyar vagy új cseh kultúra. Épületben, nyelvben, bánásmódban. Ruszinnak

még nyoma sincs ma, amikor Uzshorod újra Ungvárrá lett. De hogyan is lenne nyoma, mikor olyan szépen elbántak ezzel a ruszin kultúrával. A sok közül csak egy jellemző példát mondok, a gimnázium egynapi programját. Ebben a Potemkin-típusú iskolában reggel 8—9-ig Puskin nyelvéen folyt a tanítás, 9—10-ig csehül, 10—11-ig ukránul, 11—12-ig bennszülött ruszinul, itt-ott néha egy-egy magyar óra is volt. Persze aszerint, hogy milyen nemzetiségű volt a tanár. Egységes tanterv, egységes nyelv és tankönyvek — ó, ez zavarta volna a csehek divide-impera elvét. El lehet már most képzelni, mit tudott a szegény diák agya befogadni ennyiféle nyelven közölt ismeretekből. A kis falusi ruszin parasztfiúk nem sok tudományt szedtek itt be magukba, nem tanulhatták meg becsületesen a négy nyelv egyikét sem; de annyit mégis elértek, hogy pajtásaiktól jól megtanultak — magyarul. És ezt *ruszin* gimnáziumnak nevezték!

Az üzletek, vendéglők, a nyilvánosság nyelve húsz éven át változatlanul megmaradt magyarnak. A hivatalokban is tudtak magyarul. A csehek az élet kényszeréből tanultak meg, a ruszinok már otthonról, a családi körből hozták magukkal. Sőt még maguk a hivatalos ruszin vezető egyéniségek is, ha idegen nem hallotta, maguk között magyarul tanácskoztak, mert hiszen csak ezen az egy nyelven tudnak jól. Erre is akadt érdekes példa. Az egyik korifeus, Bacsinszki miniszter úr, becsületsértésért beperelt valakit. Az ungvári törvényszéken folyt a per s itt a kihallgatás során az alperes ügyesen úgy vitte a kérdéseket, hogy azokra Bacsinszkinak hol csehül, hol ruszinul kellett válaszolnia, s a végén a hallgatóság nagy gaudiumára ráolvasta, hogy a miniszter úr nem tud sem csehül, sem oroszul, sem ruszinul, mert épkézláb mondatokat csak magyarul képes összerakni. Még a bíró is nevetett hozzá!

Ungvár magyarságát háztulajdonosok, földbirtokosok, szőlősgazdák húsz éven át is megőrizték, hiába kergették ki a csehek a magyar tisztviselőket. De nagy érdeme van ebben az iparos-eknek is, mert ezeknek nagy része magyar s aki még nem is az volt, megmagyarosították — a csehek. Igen, a csehek, mert az a sok palota és egyéb építkezés húsz éven át nem a helybeli iparosok kezével és anyagával készült, hanem nyugatról, Csehia-ból, Morvából hozatott kézművesekkel, annak a bölcs politikának szemmeltartásával, hogy a keresmény ne Ungváron forogjon, hanem a prágai takarékpénztárakba ömöljön. Hja, a csehek nagy nemzetgazdasági tudósok valának a magyar és ruszin gyarmat bőrére. Még a mi cipő vagy ruha javításra szorult, azt sem végez-

tették ungvári suszterrel-szabóval, hanem hivatalonkint-kaszinónkint összeszedték és Prágába küldték javításra. A Prága—Kőrösmezei ezerkilométeres vonal állomásfőnökei minden reggel megkapták a Brünnből hozatott kenyeret, zsemlyét a gyorsvonattal, csak valahogy a helybeli pékek ne keressenek. Ez az akaratlan magyarosítás, meg az ungvári vízvezeték megépítése az egyetlen jó emlék, amit a csehek itthagytak.

Kitakarodásukkal Uzshorod újból Ungvár lett, a jövevény muszkák és galíciai ukránok kivonulásával pedig a bennszülött ruszin lakosságra megint nyugalmas idők állottak be. Ugyanazt cselekszik ezután, amit 1918 előtt cselekedtek: magyarul beszélnek, még a Fencik-féle feketeingesek is; nem törődnek sem ukrán, sem orosz problémákkal és várják, hogy megint Budapestről jöjjön hozzájuk némi ruszin világosság úgy, mint 1918 előtt, amikor a magyar földművelésügyi minisztérium szerkesztette a *Negyilya* című gazdasági néplapot. Ha akadna köztük ügyes tollú ember, aki az orosz és ukrán nyelv között középen álló nyelvüket igazi ruszin irodalmi nyelvvé tudná kialakítani, akkor még a nyelvkérdés fájós fogát is ki tudná húzni. Gazdasági vonatkozású népirodalmon kívül ugyanis egyébre itt nincsen szükség. Van t. i. a ruszin társadalomnak főiskolát végzett 500 papja, vagy ezer tanítója és vagy száz egyéb főiskolása: már pedig 1600 ember nem képes fenntartani külön ruszin irodalmat, színházat, ruszin napi- és egyéb lapokat, még ha akarna is írni vagy előfizetni. Arról pedig senki sem ábrándozik, hogy kultúrában az ukrán, esetleg a muszka nyelvhez csatlakozzon, mert Ukrajna még nincs meg, a cári Oroszország még csak ezután lesz, s mind a kettő Ungvár—Munkácstól nagyon messze esik. Budapest pedig nagyon közel van s a búzakenyér mégis csak jobb, mint a kukorica- vagy zabcipó.

Üresek a galagói cseh paloták, eltűntek a gumibotos rendőrök, az új hídon egyetlen lélek sem jár, a korzón sétálók pedig tünődve nézik, hogy ugyan kinek a kedvéért épült a túlparton, a Jókai utcában a nyolcszínű orosz pravoszláv templom? És miért építették melléje a zsidó gimnáziumot? Talán bizony szimbolum gyanánt? és vajjon kinek? Hogyan érdemelte meg szegény Jókai ezt a szégyent?